

Eerste proefschrift programma

De Natiestaat: conservatieven in de negentiende eeuw

Waarom is er binnen het Nederlandse politieke spectrum van de negentiende eeuw geen conservatieve partij ontstaan? Die vraag vormde het uitgangspunt van het promotie-onderzoek van Ronald van Raak. Van Raak presenteert zijn antwoord in het proefschrift "In naam van het volmaakte. Conservatisme in Nederland in de negentiende eeuw, van Gerrit Jan Mulder tot Jan Heemskerk Azn", waarop hij op 15 december 2000 aan de Universiteit van Amsterdam promoveerde.

Het proefschrift van Van Raak is de eerste studie die verschijnt in het kader van het onderzoeksprogramma De Natiestaat. Dit onderzoeksprogramma werd enkele jaren geleden opgezet om een nieuwe impuls te geven aan politieke geschiedenis. Naast de traditionele vragen naar ideologie en sociale achtergrond van politiek staan vormen van politieke strijd centraal, alsmede vragen als wie aan de politiek mocht meedoen en wat tot het domein van de politiek behoort.

Van Raak zet in zijn dissertatie eerst uiteen wat de intellectuele herkomst van de politieke ideeën van vooraanstaande negentiende-eeuwse conservatieven was en wat conservatieve politiek inhield, alvorens hij beschrijft op welke wijze conservatieven tussen 1848 en 1868 politiek bedreven. Conservatieven weigerden volgens Van Raak aanvankelijk

om hun niet-parlementaire wijze van politiek bedrijven op te geven. Doordat de nationale politiek zich na 1848 in het parlement ging afspelen, raakte de conservatieve stroming gemarginaliseerd. Het doel van de politiek van conservatieven (veelal natuurwetenschappelijk geschoolde nieuwkomers in de politiek) was de verwezenlijking van een humanistisch ideaal: de wens tot morele ontwikkeling van het volk. Conservatieven vonden elkaar vooral in hun verzet tegen de onderwijspolitiek van de liberalen. In deze onderwijspolitiek lag de nadruk namelijk vooral op scholing voor een beroep. Onderwijs werd door liberalen niet in de eerste plaats beschouwd als een instrument voor morele verheffing. In de gewenste vormen van politiek bestond er na 1848 een scherp onderscheid tussen conservatieven en liberalen. Conservatieven achtten politieke besluitvorming een zaak van de koning, geassisteerd door een elite. Terwijl liberalen het parlement tot de arena van de nationale politieke strijd maakten, waren vooraanstaande conservatieven in de jaren vijftig vooral actief in een netwerk rond de koning. Aan deze heimelijk opererende hofklier is veel invloed toegeschreven. De centrale figuur in het netwerk van conservatieven was Gerrit Jan Mulder. Hij werd in de literatuur tot nu toe als een charlatan neergezet. Echter, volgens Van Raak moet hij voor een goed begrip van de Nederlandse politieke geschiedenis in het rijtje gezichtsbepalende politici van de negentiende eeuw worden opgenomen. Zoals gezegd, volgens Van Raak was de keuze van conservatieven voor een elitaire en monarchale vorm van politiek de oorzaak van de ondergang van de conservatieve stroom in de jaren vijftig. In de jaren zestig deed de conservatief (en ex-liberaal) Jan Heemskerk Azn. wel

een vergeefse poging tot het voeren van conservatieve politiek via het parlement. Maar er was op dat moment nog maar een zeer klein aantal conservatieve kamerleden. Met de aanpassing van Heemskerk aan de liberale, parlementaire, openbare wijze van politiek bedrijven verdween volgens Van Raak de eigenheid van het conservatieve denken over de vorm van de politiek.

Van Raak heeft zijn werk twee maal moeten verdedigen. Beide keren deed hij dit met zichtbaar plezier. In een discussie met de onderzoekers van De Natiestaat begin december 2000 werd hem het vuur na aan de schenen gelegd met verschillende varianten op de vraag wat er eigenlijk conservatief was aan Mulder en zijn geestverwanten. De door hen gewenste morele verheffing van het volk zouden we immers ook progressief kunnen noemen. Ook werd gesteld dat het begrip conservatief misschien te zeer een 'containerbegrip' is om in een studie als die van Van Raak te kunnen hanteren. Van Raak stelde hier tegenover dat uit de inhoud van ideeën van conservatieven een politieke stijl voortvloeide. Aanhangers van deze inhoud en stijl noemden zichzelf conservatieven. Op grond hiervan mag volgens Van Raak wel degelijk van een conservatieve stroming worden gesproken. Tijdens de promotie op 15 december werd met name kritiek geuit op het feit dat Van Raak in zijn proefschrift niet veel in discussie treedt met anderen die over conservatieven in de negentiende eeuw geschreven hebben. Van Raak zei van mening te zijn dat de historiografische discussie zodanig is vertroebeld door een verhaspeling van conservatisme als levenshouding (die je ook aantreft bij representanten van andere politieke richtingen) en conservatieve politiek, dat hij ervoor gekozen heeft de historiografische ballast als het ware overboord te gooien. In het proefschrift is meer te vinden over deze opmerkelijke opvatting.

ROBIN DE BRUIN

Zie ook http://www.ub.rug.nl/nccg/activiteiten/de_natiestaat.htm

In maart 2001 verschijnt bij uitgeverij De Wereldbibliotheek een handelseditie van het proefschrift van Van Raak. Het decembernummer van 2000 van het tijdschrift Openbaar bestuur. Tijdschrift voor beleid, organisatie en politiek is geheel gewijd aan het Natiestaatprogramma, terwijl in het januarinumnummer van 2001 van hetzelfde tijdschrift een bijdrage is verschenen van Natiestaat-onderzoeker Eric Lemmens over 'Provincialisme en kieswetgeografie'.

